

نقش بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط
در اقتصاد هند و آموزه‌هایی برای
سیاستگذاری در ایران

کد موضوعی: ۳۲۰

شماره مسلسل: ۱۲۴۱۲

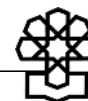
خردادماه ۱۳۹۱

دفتر: گروه مطالعات محیط کسب‌وکار

به نام خدا

فهرست مطالب

۱	چکیده
۱	مقدمه
۲	ویژگی‌ها و شاخص‌های کلان اقتصاد هند
۵	اصلاحات اقتصادی در هند
۶	محیط کسب و کار در هند
۷	عملکرد بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط در اقتصاد هند
۸	شاخص‌های آماری بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط در هند
۱۳	برنامه‌ها و استراتژی‌های توسعه بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط در هند
۱۵	برنامه توسعه کسب و کارهای خرد، کوچک و متوسط، ۲۰۰۶
۱۵	سایر برنامه‌ها و سیاست‌های حمایت از بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط
۲۰	سازمان‌ها و نهادهای مرتبط با بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط در هند
۲۱	چالش‌ها و ضعف‌های بنگاه‌های خرد کوچک و متوسط در هند
۲۳	نتیجه‌گیری و ارائه آموزه‌هایی برای سیاست‌گذاری در ایران
۲۶	منابع و مأخذ

نقش بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط در اقتصاد هند و آموزه‌هایی برای سیاستگذاری در ایران

چکیده

بنگاه‌های کوچک و متوسط در هند از جایگاه مهمی در اقتصاد و توسعه اجتماعی این کشور برخوردار هستند. در سال‌های اخیر بنگاه‌های کوچک و متوسط در اقتصاد هند، ۸ درصد از تولید ناخالص داخلی، ۴۵ درصد از تولیدات کارخانه‌ای و ۴۰ درصد صادرات آن را به خود اختصاص داده‌اند. در این کشور ۲۶ میلیون بنگاه کوچک و متوسط وجود دارد. سیاست‌های توسعه بنگاه‌های کوچک و متوسط در هند بیشتر به توسعه جانب عرضه، حفظ بهره‌وری کل و فرهنگ سازمانی معطوف می‌شود. در دهه‌های اخیر بخش بنگاه‌های کوچک و متوسط به یکی از بخش‌های فعال و پویا در اقتصاد هند تبدیل شده است. این بنگاه‌ها نه فقط به‌عنوان تأمین‌کننده بخش اعظم اشتغال در مقایسه با بنگاه‌های بزرگ، بلکه عنصر مهم در صنعتی‌سازی مناطق روستایی و کمتر توسعه یافته محسوب می‌شوند. علاوه بر این بنگاه‌های کوچک و متوسط در هند نقش زیادی در کاهش شکاف‌های بین‌منطقه‌ای، توزیع برابر درآمد و ثروت ملی دارند. رویکرد سازمانی و نهادی سیاستگذاران حوزه بنگاه‌های کوچک و متوسط هند اهمیت خاصی دارد و در بالاترین سطح، وزارت توسعه بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط، یکی از ۵۰ وزارتخانه دولتی هند، قوانین و برنامه‌های لازم را با هدف حمایت‌های مالی، فناوری و بازاریابی محصولات اتخاذ و اجرا می‌نماید.

مقدمه

بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط،^۱ اغلب به‌دلیل سهم ۸۰ درصدی از رشد اقتصاد جهانی، در بسیاری از کشورها نقش پشوانه رشد اقتصادی را برعهده دارند.^۲ در اغلب کشورها، بخش زیادی از نیروی کار در این بنگاه‌ها مشغول به کار هستند. همچنین نقش کاهش فقر توسط این بنگاه‌ها نیز مورد توجه است. اقتصاد هند به‌دلیل برخورداری از تولید بالای صنعتی، دانش فنی و سرمایه انسانی، توانمندی‌های بالقوه قابل توجهی دارد. در سال‌های اخیر بخش‌های فعال در حوزه فناوری به شدت

1. Micro, Small and Medium Enterprises (MSMEs)

2. Singh et al. Strategy Development by Small Scale Industries in India, Industrial Management & Data Systems Vol. 110 No. 7, 2010.

گسترش یافته‌اند، اما در عین حال با یک نگاه کلی، اقتصاد هند را می‌توان یک اقتصاد مبتنی بر کشاورزی دانست، زیرا دوسوم جمعیت این کشور درآمد خود را از زمین به دست می‌آورند، البته این بخش اندکی بیشتر از یک‌سوم درآمد ملی را به خود اختصاص داده است.^۱

بنگاه‌های کوچک و متوسط در اقتصاد هند با سهم بالای اشتغال، بخش عمده‌ای از تولیدات صنعتی و صادرات را به خود اختصاص داده است. همچنین این بنگاه‌ها با داشتن روحیه کارآفرینانه اثرگذار، کارآ و نوآور نقش کلیدی را در توسعه اقتصادی این کشور دارند. با تصویب قانون توسعه بنگاه‌های کوچک و متوسط در سال ۲۰۰۶ و توجه به سیاست‌های حمایتی و لوازم توسعه این بنگاه‌ها، روند رشد و ارتقای بنگاه‌های کوچک و متوسط در هند شتاب بیشتری گرفت. در سال ۲۰۰۷ وزارت بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط^۲ با هدف سیاستگذاری، برنامه‌ریزی و اجرای طرح‌های حمایتی مختلف در حوزه بنگاه‌های کوچک و متوسط تشکیل یافت.

نسبت نیروی کار به سرمایه در بنگاه‌های کوچک و متوسط و رشد متوسط تعداد این بنگاه‌ها بالاتر از صنایع بزرگ است. توزیع جغرافیایی بنگاه‌های کوچک و متوسط نیز نسبت به بنگاه‌های بزرگ گسترده است. همچنین بنگاه‌های کوچک و متوسط در هند از نظر اندازه بنگاه، تنوع تولید کالاها و خدمات و سطح فناوری از یک توازن نسبی برخوردار هستند. یکی از بخش‌های مهم بنگاه‌های کوچک و متوسط، صنایع ریسندگی و وابسته به الیاف طبیعی است که عمدتاً در مناطق روستایی فعال هستند که از ارتباط پسینی و پیشینی زیادی با کشاورزی، باغبانی و سایر تولیدات متکی به منابع طبیعی برخوردار هستند.

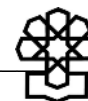
این مطالعه به بررسی نقش بنگاه‌های کوچک و متوسط در اقتصاد هند می‌پردازد. ساختار مطالب این مطالعه عبارتست از: بررسی شاخص‌های کلان اقتصادی هند، تعریف و جایگاه بنگاه‌های کوچک و متوسط در اقتصاد، سهم بنگاه‌های کوچک و متوسط در هر یک از بخش‌ها، بررسی برنامه‌ها و سیاست‌های مختلف توسعه بنگاه‌های کوچک و متوسط، بررسی چالش‌های بنگاه‌های کوچک و متوسط در هند و در آخر جمع‌بندی و ارائه پیشنهادها و سیاستی برای ایران.

ویژگی‌ها و شاخص‌های کلان اقتصاد هند

هند با جمعیتی بالغ بر یک میلیارد و ۱۷۰ میلیون نفر و با تولید ناخالص بیش از ۱/۷۲۹ تریلیون دلار در سال ۲۰۱۰ جزء کشورهای زیر متوسط درآمدی قرار دارد. اقتصاد هند، اقتصادی متنوع است و

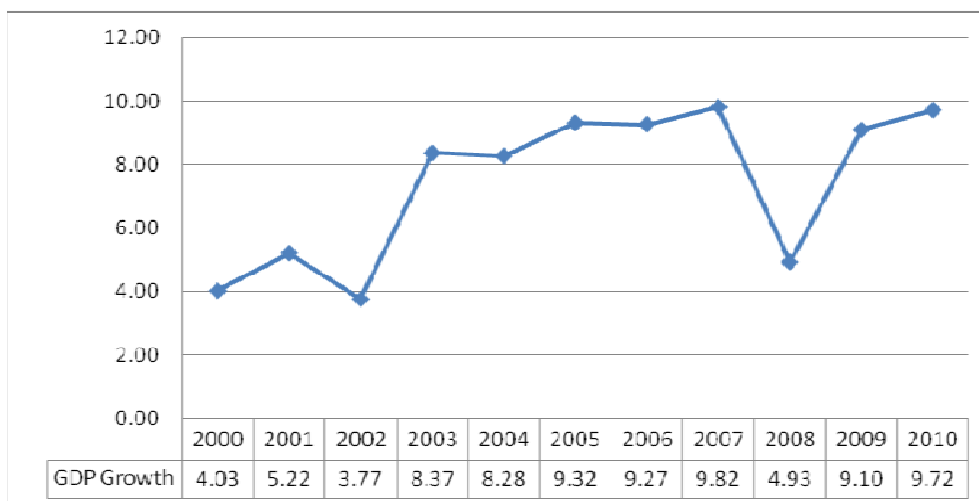
1. Government of India. Economic Survey, Ministry of Finance, Government of India, New Delhi, 2005.

2. Ministry of Micro, Small and Medium Enterprises (MSME)

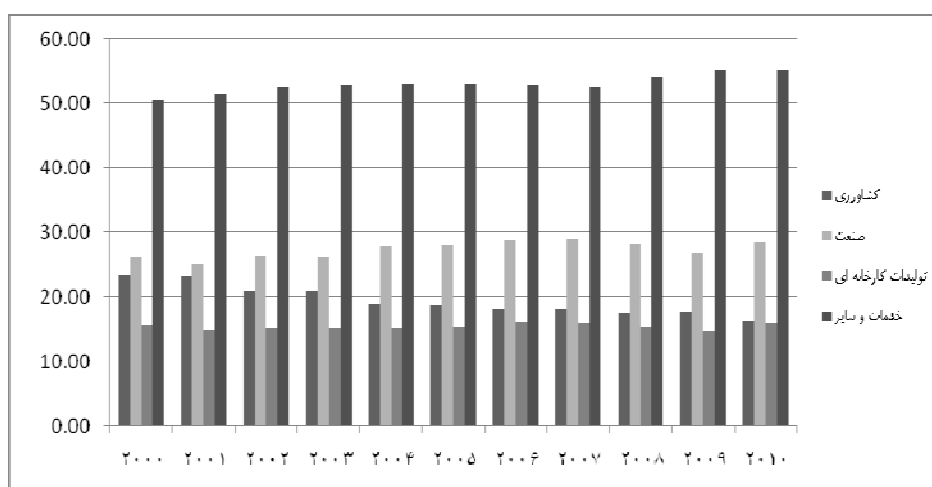
کشاورزی، صنایع دستی، نساجی، صنعت و گستره وسیعی از خدمات را دربرمی‌گیرد. اگر چه هنوز دوسوم نیروی کار هند، درآمد خود را به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم از بخش کشاورزی به‌دست می‌آورند، نقش بخش خدمات در اقتصاد هند اهمیت روزافزونی به خود گرفته است. آغاز عصر دیجیتال و جمعیت زیاد افراد تحصیلکرده و مسلط به زبان انگلیسی در هند، به تدریج اقتصاد این کشور را برای آن‌سته از شرکت‌های بین‌المللی که خدمات فنی خود را برون‌سپاری می‌کنند به یک مقصد مهم تبدیل کرده است. هند یکی از مهمترین صادرکنندگان نیروی کار متخصص در زمینه‌های خدمات مالی و نرم‌افزاری و مهندسی نرم‌افزار است.

نمودار ۱. نرخ رشد تولید ناخالص داخلی هند (درصد)

مأخذ: داده‌های بانک جهانی.

نمودار ۲. سهم زیربخش‌های اقتصادی از ارزش افزوده اقتصاد هند (درصد)

مأخذ: همان.

در سال ۲۰۱۰ نرخ رشد تولید ناخالص داخلی هند ۹/۷۲ درصد بوده است که نهمین اقتصاد جهان در این سال بوده است. در نمودار ۱ نرخ رشد از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۰ نشان داده شده است. بر اساس متوسط داده‌های مندرج در نمودار ۲، بخش‌های کشاورزی، صنعت و خدمات به ترتیب ۱۷، ۲۹ و ۵۴ درصد از کل تولید را به خود اختصاص داده‌اند. در سال ۲۰۱۰ نرخ تورم، ۱۲/۱۱ درصد بوده است. بین سال‌های ۱۹۶۹-۲۰۱۰ متوسط نرخ تورم در هند ۷/۹۹ درصد بوده است که بالاترین نرخ آن در سال ۱۹۷۴ با ۳۴/۶۸ درصد و کمترین آن در سال ۱۹۷۶ با ۱۱/۳۱- درصد بوده است. جمعیت نیروی کار هند بالغ بر ۵۲۳ میلیون نفر با توزیع بخشی ۶۰ درصد کشاورزی، ۱۲ درصد صنعت و ۲۸ درصد خدمات است. نرخ بیکاری در سال ۲۰۱۰ در این کشور ۱۰/۸ درصد بوده است. درآمد مالیاتی در این کشور در سال‌های ۲۰۰۷-۲۰۱۰ به طور متوسط ۱۰/۷۸ درصد تولید ناخالص داخلی بوده است.

رتبه هند در شاخص توسعه انسانی ۲۰۱۰ از بین ۱۶۹ کشور ۱۱۹ بوده که رتبه ایران در همین گزارش ۷۰ است. درآمد ملی سرانه هند در این شاخص براساس برابری قدرت خرید ۳۳۷/۳ دلار بوده است که این مؤلفه برای ایران ۷۶۴/۱۱ دلار بوده است.

هندوستان یکی از اولین ۲۳ عضو بنیانگذار سازمان تعرفه و تجارت^۱ در سال ۱۹۴۷ بوده است و همچنین یکی از شرکت‌کنندگان در دوره‌های هشت‌گانه تشکیل سازمان تجارت جهانی و از بنیانگذاران این سازمان در سال ۱۹۹۵ می‌باشد. البته این مقدار مشارکت در اقتصاد بین‌المللی در شتاب توسعه هند مؤثر بوده است.

تا آستانه اجرای برنامه اصلاحات اقتصادی (۱۹۹۰-۱۹۹۱)، تعرفه‌های بسیار سنگینی برای واردات در هند وضع می‌شد به‌گونه‌ای که حداقل نرخ میانگین تعرفه برای انواع واردات ۸۷ درصد بود. برای کالاهای مصرفی این نرخ به ۱۶۴ درصد بالغ می‌گردید و بالاتر از آن بر برخی از کالاهای وارداتی نرخ تعرفه ۳۵۵ درصدی تحمیل شده بود. وانگهی این امر، علاوه بر قید و بندها و مقررات محدودکننده غیرتعرفه‌ای (مانند تعیین سقف وزنی یا حجمی واردات و امثال آن) بوده است.^۲ در سال‌های ۱۹۹۰ و ۱۹۹۱ نوعی برنامه اصلاحات اقتصادی در این کشور (مشابه آنچه که در همان سال‌ها در ایران به عمل درآمد) اجرا شد.

1. GATT

۲. مسعود نیلی، اقتصاد ایران، مجموعه مقالات، مؤسسه عالی پژوهش در برنامه‌ریزی و توسعه، ۱۳۷۶.

اصلاحات اقتصادی در هند

اقتصاد هندوستان پس از اجرای برنامه‌های اصلاحی، وارد عرصه جدیدی از توسعه شد. برخی شواهد نشان می‌دهند که اقتصاد این کشور نسبت به قبل از اصلاحات رقابت‌پذیرتر شده و نسبت به ورود سرمایه و فناوری خارجی و سایر مبادلات بین‌المللی انعطاف‌پذیرتر گشته است. قبل از انجام اصلاحات، اقدام اصلی سیاستگذاران اقتصاد هند، این بود که صنایع جایگزین واردات را مستقر سازند، بخش دولتی در اقتصاد، نقش محوری داشت و نسبت به صادرات نوعی بدبینی جدی وجود داشت. به طوری که اقتصاد بخش خارجی هند عمدتاً توسط دولت اداره می‌شد. تعرفه‌های سنگین حاکم بود و اقتصاد هند بسیار بسته بود. اوضاع فوق‌الذکر حداقل از دهه ۱۹۵۰ آغاز شده و کم و بیش تا اوایل دهه ۱۹۸۰ ادامه داشته است.^۱

در دوران آن برنامه، تعرفه‌ها کاهش یافتند. نرخ ارز انعطاف‌پذیر شد، مقررات واردات و صادرات تسهیل گردید، بسیاری از انحصارات بخش دولتی بر چیده شد و نظام مالیات و یارانه دستخوش تحولاتی فراگیر گردید، این اصلاحات در مجموع موفقیت‌آمیز بوده است، زیرا باعث شده که سرمایه‌گذاری روند رو به رشدی پیدا کند، رشد حقیقی تولید ناخالص داخلی از ۵ درصد فراتر رود. محصول متوسط بنگاه‌ها و سهم عوامل تولید افزایش یابد، رابطه مبادله به نفع بخش کشاورزی بالا رود، همچنین محصولات در تمامی بخش‌ها (کشاورزی، صنعتی و خدماتی) گسترش یابد و تحرکی معنادار در بخش‌های صادرات و واردات حاصل گردد، از فقر و بیکاری تا حدودی کاسته شود و به‌طور نسبی رفاه عمومی افزایش یابد.^۲

با وجود موفقیت نسبی برنامه اصلاحات هندوستان، در عرصه تولید، صادرات، کاهش بیکاری و رقابت‌پذیر شدن بخش‌هایی از اقتصاد و همچنین در توزیع درآمدها و ثروت‌ها، هنوز دشواری‌های اساسی وجود دارد. در یک نگاه کلی، توافق عمومی در مورد آثار اصلاحات وجود ندارد و دیدگاه‌های مختلفی در مورد پیامدهای آزادسازی تجاری هندوستان وجود دارد. هر چند مراکز کسب‌وکار و کارشناسان غالباً اصل اصلاحات را ضروری می‌دانند، اما نسبت به برخی جهت‌گیری‌های آن نظر واحدی ندارند. مثلاً تشکل‌های کارگری هند و گروه‌های زیادی از سازمان‌های مردم‌نهاد^۳ عقیده دارند که ملاحظات اقتصادی این پدیده بر سایر مسائل سایه افکنده و لذا در مواردی ابعاد انسانی مورد بی‌توجهی واقع شده است. همچنین بخش بازرگانی و کسب‌وکار هنوز به تداوم حضور دولت اعتراض داشته و عقیده دارد که طبق مفاد آزادسازی و مقررات

۱. یدالله دادگر، درس‌هایی از اصلاحات اقتصادی در هندوستان و تأثیر آن بر سرمایه‌گذاری بخش خصوصی. نامه مفید، ۱۳۸۵، ص ۵۰.

۲. همان، ص ۵۱.

سازمان تجارت جهانی^۱ حضور دولت در اقتصاد باید کمتر شود، ولی در هندوستان عملاً چنین نشده است.^۲ به‌طور کلی این اجماع نسبی وجود دارد که اصلاحات اقتصادی در هند، در هر صورت توسعه این کشور را یک قدم به جلو رانده است.

شفافیت نسبی قوانین به‌ویژه در مورد حقوق مالکیت، اعتماد متقابل دولت و مردم، روحیه پس‌اندازگرایی نسبی، پایین بودن توقع مردم و عادت کردن اکثریت به نوعی زندگی ساده، همکاری احزاب سیاسی با برنامه‌های اصلاحی دولت (و یا حداقل عدم ایجاد تنش از سوی آنها) نیز در موفقیت برنامه تعدیل در اقتصاد هند مؤثر هستند. همکاری معنادار بخش‌های عمومی و خصوصی در هندوستان زمینه تولید نوعی سرمایه اجتماعی در این کشور را فراهم آورده که در پیشرفت برنامه اصلاحات تأثیرگذار بوده و فقدان این عنصر در ایران یک عامل عدم موفقیت همان برنامه بوده است.^۳

محیط کسب‌وکار در هند

هند دارای یک سابقه طولانی در فعالیتهای کارآفرینانه با ساختار مناسب مشاغل خانگی و شبکه‌های کسب‌وکار است. مقررات زیاد در پنج دهه اول بعد از استقلال، محدودیت‌هایی را برای فعالیتهای مشارکتی ایجاد کرده بود، در عین حال تهدیدی را برای سلیق کسب‌وکارهای داخلی ایجاد نکرده بود. آزادسازی دهه ۱۹۹۰ موانع فعالیتهای شرکتی را برداشته و با هدف کاهش بار مقرراتی اقتصاد کشور را وارد رقابت‌های جهانی نمود.^۴

جدول ۱. نماگر شروع کسب‌وکار هند در گزارش انجام کسب‌وکار بانک جهانی ۲۰۱۲-۲۰۰۸

سال گزارش	رتبه شروع کسب‌وکار	رویه‌ها (تعداد)	زمان (روزها)	هزینه (درصدی از درآمد سرانه)	سرمایه پرداخت شده (درصدی از درآمد سرانه)
۲۰۱۰	۱۶۹	۱۳	۳۰	۶۶/۱	۲۱۰/۹
۲۰۱۱	۱۶۵	۱۲	۲۹	۵۶/۵	۱۸۸/۸
۲۰۱۲	۱۶۶	۱۲	۲۹	۴۶/۸	۱۴۹/۶

Source: Doing Business, 2011, 2012.

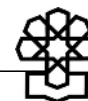
یکی از شاخص‌های بین‌المللی ارزیابی محیط کسب‌وکار در کشورها شاخص سهولت انجام کسب‌وکار بانک جهانی است. رتبه هند در گزارش انجام کسب‌وکار بانک جهانی سال ۲۰۱۲، از بین

1. WTO

2. Hudec, R.E. The New WTO Dispute Settlement Procedure: An Overview of the First Three Years, Minnesota Journal of Global Trade, 1999. P. 47.

۳. یدالله دادگر، درس‌هایی از اصلاحات اقتصادی در هندوستان و تأثیر آن بر سرمایه‌گذاری بخش خصوصی. ۱۳۸۵، ص ۴۶.

4. Human Development Report, 2010.

۱۸۹ کشور ۱۳۲ است که نسبت به ۲۰۱۱ دو پله سقوط داشته است. رتبه این کشور در نماگر شروع کسب‌وکار به همراه مؤلفه‌های آن در جدول ۱ نشان داده شده است. در بیشتر نماگرهای مربوط به محیط کسب‌وکار، هند در مقایسه با متوسط آسیای جنوبی در وضعیت بدتری قرار دارد.

جدول ۲. نماگرهای مرتبط با تأمین مالی بنگاه‌های هند در گزارش پیمایش بنگاه

متوسط جهانی	منطقه (جنوب آسیا)	هند*	
۲۴/۸۶	۲۷/۲۱	۴۶/۷۳	درصد بنگاه‌هایی که از تأمین مالی بانکی برای سرمایه‌گذاری استفاده می‌کنند
۲۷/۸۶	۳۲/۸۷	۳۶/۴۵	درصد بنگاه‌هایی که از تأمین مالی بانکی برای مخارج هزینه‌ای استفاده می‌کنند
۱۵۵/۷۱	۱۸۳/۰۹	۱۲۵/۹۷	ارزش میزان وثیقه لازم برای اخذ وام (برحسب درصدی از میزان وام)
۳۰/۴	۲۳/۳۳	۱۵/۸۳	درصد بنگاه‌هایی که دسترسی به تأمین مالی را مانع اصلی کسب‌وکار خود دانسته‌اند

Source: World Bank Enterprise Survey, Explore Economies, 2009.

* داده‌های مربوط به کشور هند طبق آخرین پیمایش بنگاهی در این کشور است که در سال ۲۰۰۶ انجام شده است.

جدول ۳. نماگرهای ارزیابی نوآوری و فناوری بنگاه‌های هند در گزارش پیمایش بنگاه

متوسط جهانی	متوسط منطقه	هند*	
۱۶/۵۷	۹/۴۹	۲۲/۵۱	درصد بنگاه‌های دارای گواهینامه کیفیت بین‌المللی
۴۷/۴۴	۵۴/۳۹	۵۹/۵۹	درصد بنگاه‌های دارای گزارش مالی سالیانه با کنترل ممیزی
۱۵/۲۹	۵/۰۱	۵/۲۶	درصد بنگاه‌های دارای پروانه فناوری از شرکت‌های خارجی
۳۴/۷۸	۲۴/۳۱	۳۱/۰۹	درصد بنگاه‌های استفاده‌کننده از وب سایت شخصی

Source: World Bank Enterprise Survey, 2010.

* همان.

در جداول ۲ و ۳ برخی از نماگرهای ارزیابی عملکرد بنگاه‌ها در هند در مقایسه با متوسط منطقه و جهانی ارائه شده است. نماگر مربوط به دسترسی بنگاه‌ها به تأمین مالی بانکی در هند نسبت به منطقه و جهان از وضعیت نسبتاً مطلوبی برخوردار است.

عملکرد بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط در اقتصاد هند

تعریف بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط در هند

الگوهای تعریفی و مرزبندی بنگاه‌های کوچک و متوسط از یک کشور به کشور دیگر بسته به فضای اقتصادی، سیاسی و اجتماعی متفاوت است. عمدتاً، بنگاه‌های کوچک و متوسط بر اساس «تعداد

نیروی کار شاغل در بنگاه» یا میزان سرمایه‌گذاری در دارایی‌های ثابت^۱ و یا هر دو تعریف می‌شوند. در بیشتر کشورهای در حال توسعه نظیر هند، ملاک مورد توجه در تعریف بنگاه، اندازه سرمایه‌گذاری در یک بنگاه می‌باشد^۲

جدول ۴. تعریف بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط در هند

میزان سرمایه در گردش و سرمایه‌گذاری در ماشین‌آلات تجهیزات		اندازه بنگاه
بنگاه‌های خدماتی	بنگاه‌های تولیدی	
حداکثر ۲۰ هزار دلار	حداکثر ۵۰ هزار دلار	خرد
بین ۲۰ هزار تا ۰/۴ میلیون دلار	بین ۵۰ هزار تا ۱ میلیون دلار	کوچک
بین ۰/۴ تا ۱ میلیون دلار	بین ۱ تا ۲ میلیون دلار	متوسط

Source: Micro, Small and Medium Enterprises in India, Government of India, 2009, p.2.

در هند بنگاه‌ها به دو دسته تولیدات کارخانه‌ای و بنگاه‌هایی که در بخش خدمات فعالیت می‌کنند تقسیم می‌شوند. تقسیم‌بندی بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط براساس میزان سرمایه‌گذاری در زمین و ماشین‌آلات (در بنگاه‌های تولیدی) و سرمایه‌گذاری در تجهیزات (در بنگاه‌های ارائه‌دهنده خدمات) صورت می‌گیرد.

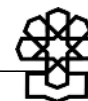
شاخص‌های آماری بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط در هند

در دهه‌های اخیر بخش بنگاه‌های کوچک و متوسط به یکی از بخش‌های فعال و پویا در اقتصاد هند تبدیل شده است. این بنگاه‌ها نه فقط به‌عنوان تأمین‌کننده بخش اعظم اشتغال در مقایسه با بنگاه‌های بزرگ، بلکه عنصر مهم در صنعتی‌سازی مناطق روستایی و کمتر توسعه‌یافته محسوب می‌شوند. علاوه بر این بنگاه‌های کوچک و متوسط در هند نقش زیادی در کاهش شکاف‌های بین منطقه‌ای، توزیع برابر درآمد و ثروت ملی دارند. در هند، ۹۵ درصد از واحدهای صنعتی بنگاه‌های کوچک هستند که ۴۰ درصد از ارزش‌افزوده بخش صنعت و ۶/۲۹ درصد از تولید ناخالص داخلی را تشکیل می‌دهند.^۳ در این بنگاه‌ها بیش از ۶۰ میلیون نفر اشتغال دارند که تقریباً ۹ درصد آنها را زن‌ها و بقیه را مردها تشکیل می‌دهند.

1. Fixed Assets

2. Dixit and Pandey, "SMEs and Economic Growth in India: co Integration Analysis". Journal of Financial Economics, Vol. IX, No. 2, 2011, p.2.

3 Singh et al. 2008b

جدول ۵. عملکرد بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط هند^۱ (رشد سالیانه در پرائتنز)

سال	تعداد کل (صد هزار)	سرمایه‌گذاری ثابت (به واحد پول ملی)	تولید (به قیمت جاری) به واحد ملی	اشتغال (صد هزار نفر)	صادرات (به واحد پول ملی)
۲۰۰۰	۹۷/۱۵ (۴/۰۷)	۱۳۹۹۸۲ (۳/۳۲)	۲۳۳۷۶۰ (۱۱/۰۷)	۲۲۹/۱۰ (۳/۸۸)	۵۴۲۰۰ (۱۰/۶۶)
۲۰۰۱	۱۰۱/۱ (۴/۰۷)	۱۴۶۸۴۵ (۴/۹۰)	۲۶۱۲۹۷ (۱۱/۷۸)	۲۳۸/۷۳ (۴/۲۱)	۶۹۷۹۷ (۲۸/۷۸)
۲۰۰۲	۱۰۵/۲۱ (۴/۰۷)	۱۵۴۳۴۹ (۵/۱۱)	۲۸۲۲۷۰ (۸/۰۳)	۲۴۹/۳۳ (۴/۴۴)	۷۱۲۴۴ (۲/۰۷)
۲۰۰۳	۱۰۹/۴۹ (۴/۰۷)	۱۶۲۳۱۷ (۵/۱۶)	۳۱۴۸۵۰ (۱۱/۵۴)	۲۶۰/۲۱ (۴/۳۶)	۸۶۰۱۳ (۲۰/۷۳)
۲۰۰۴	۱۱۳/۹۵ (۴/۰۷)	۱۷۰۲۱۹ (۴/۸۷)	۳۶۴۵۴۷ (۱۵/۷۸)	۲۷۱/۴۲ (۴/۳۱)	۹۷۶۴۴ (۱۳/۵۲)
۲۰۰۵	۱۱۸/۵۹ (۴/۰۷)	۱۷۸۶۹۹ (۴/۹۸)	۴۲۹۷۹۶ (۱۷/۹۰)	۲۸۲/۵۷ (۴/۱۱)	۱۲۴۴۱۷ (۲۷/۴۲)
۲۰۰۶*	۱۲۳/۴۲ (۲۰/۷۶)	۱۸۸۱۱۳ (۴/۰۷)	۴۹۷۸۴۲ (۵/۲۷)	۲۹۴/۹۱ (۱۲/۳۲)	۱۵۰۲۴۲ (۴/۳۷)
۲۰۰۷	۲۶۱/۰۱ (۲۱/۵۰)	۵۰۰۷۵۸ (۱۱۱/۴۸)	۷۰۹۳۹۸ (۱۶۶/۲۰)	۵۹۴/۶۱ (۴۲/۴۹)	۱۸۲۵۳۸ (۱۰/۶۲)
۲۰۰۸	۲۷۲/۷۹ (۴/۵۱)	۵۵۸۱۹۰ (۱۱/۴۷)	۷۹۰۷۵۹ (۱۱/۴۷)	۶۲۶/۳۴ (۵/۳۴)	۲۰۲۰۱۷ (۱۰/۶۷)
۲۰۰۹	۲۸۵/۱۶ (۴/۵۳)	۶۲۱۷۵۳ (۱۱/۳۹)	۸۸۰۸۰۵ (۱۱/۳۹)	۶۵۹/۳۵ (۵/۳۵)	-
۲۰۱۰	۲۹۸/۰۸ (۴/۵۳)	۶۹۳۸۳۵ (۱۱/۵۹)	۹۸۲۹۱۹ (۱۱/۵۹)	۶۹۵/۳۸ (۵/۴۷)	-

Source: : Micro, Small and Medium Enterprises in India, Government of India, 2010, p14.

* داده‌های آماری تا سال ۲۰۰۵، مربوط به صنایع کوچک و سال‌های بعد از آن، مربوط به بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط است.

جدول ۶. سهم بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط در تولیدات صنعتی و تولید ناخالص داخلی هند

سال	سهم از کل تولیدات صنعتی (درصد)	سهم از تولید ناخالص داخلی (درصد)
۲۰۰۰	۳۹/۷۴	۵/۸۶
۲۰۰۱	۳۹/۷۱	۶/۰۴
۲۰۰۲	۳۹/۱۲	۵/۷۷
۲۰۰۳	۳۸/۸۹	۵/۹۱
۲۰۰۴	۳۸/۷۴	۵/۷۹
۲۰۰۵	۳۸/۶۲	۵/۸۴
۲۰۰۶	۳۸/۵۶	۵/۸۳
۲۰۰۷*	۴۴/۱۲	۷/۴۴
۲۰۰۸*	۴۵/۰۰	۸/۰۰

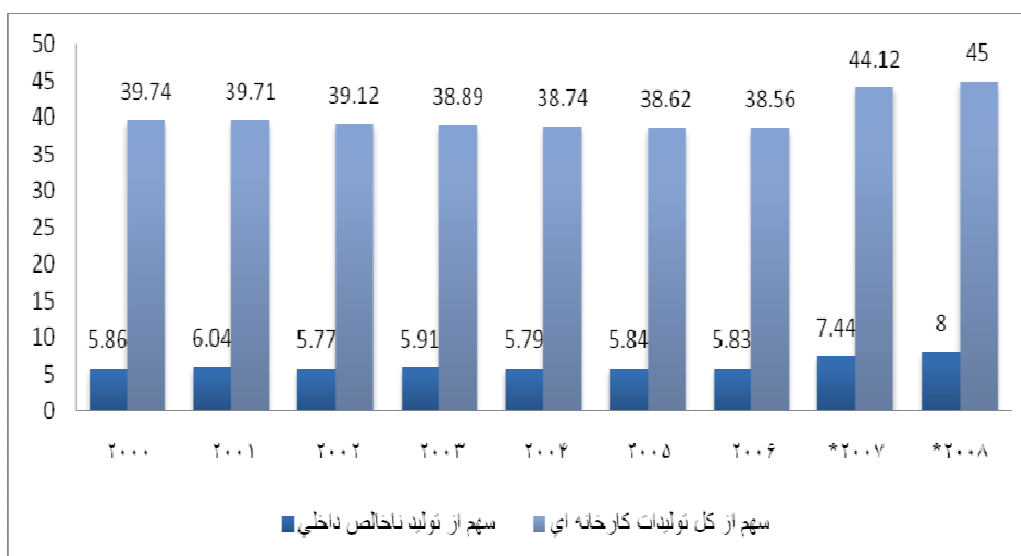
source: Micro, Small and Medium Enterprises in India, Government of India, 2009

* داده‌های آماری تا سال ۲۰۰۶، مربوط به صنایع کوچک و بعد از این دوره، داده‌ها مربوط به بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط است.

۱. ارقام داخل پرائتنز رشد سالیانه را نشان می‌دهند.

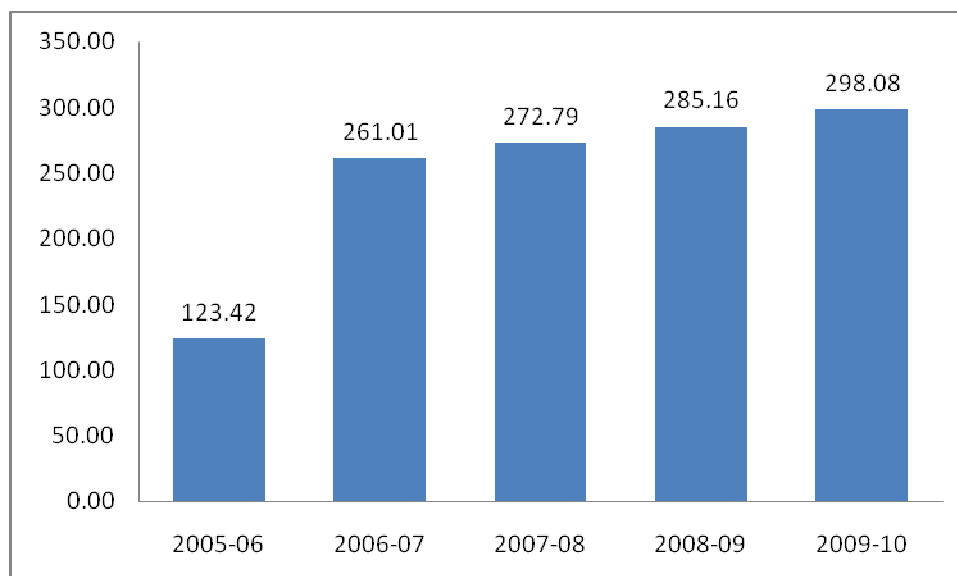
بنگاه‌های کوچک و متوسط در تولید ناخالص داخلی هند سهم بسیار اندکی دارند. سهم این بنگاه‌ها در طول سال‌های ۲۰۰۰-۲۰۰۸ به تفکیک در کل تولیدات صنعتی و تولید ناخالص داخلی در جدول ۶ و نمودار ۳ نشان داده شده است.

نمودار ۳. سهم بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط هند در تولید (درصد)

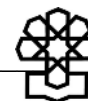

source:Ibid.

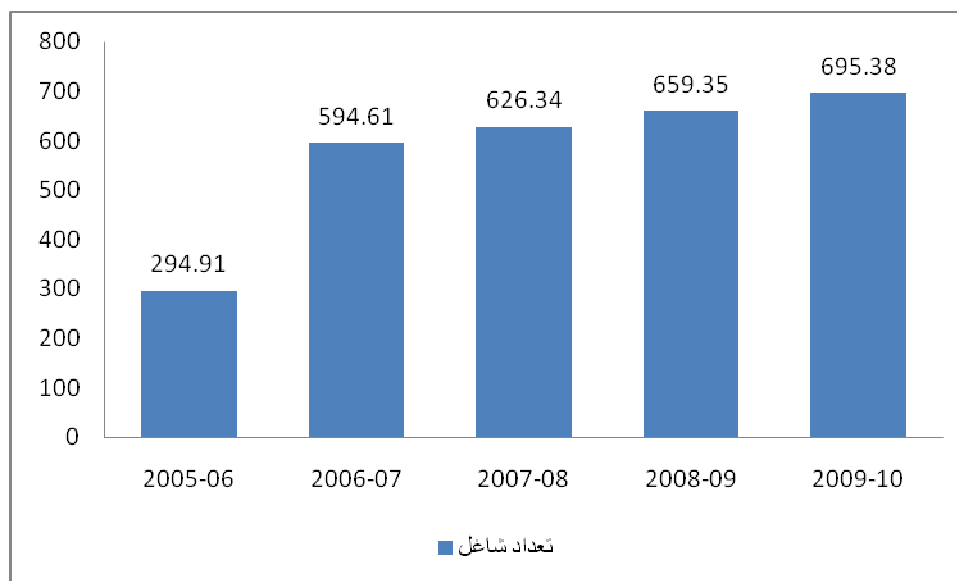
نمودار ۴. تعداد بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط در اقتصاد هند (صد هزار)

Source: Micro, Small and Medium Enterprises in India, Government of India, 2010.

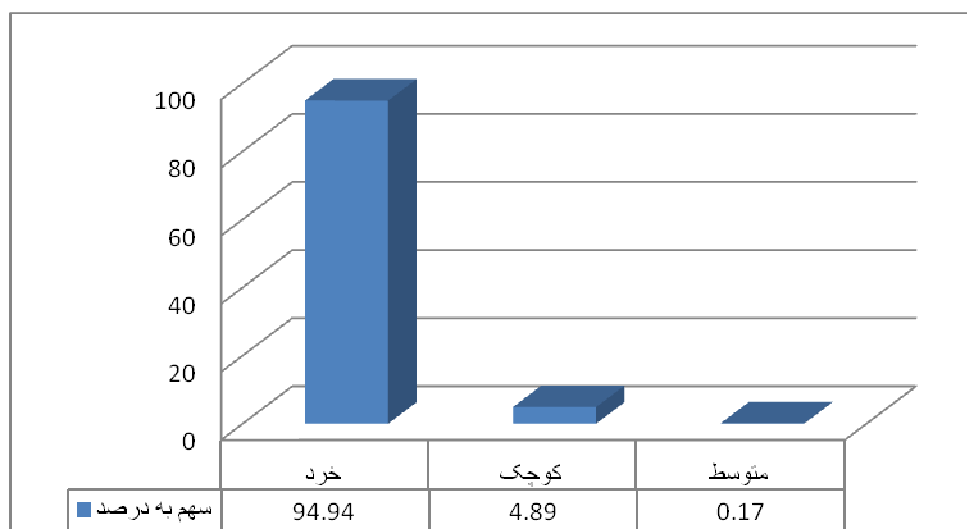

نمودار ۵. اشتغال در بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط هند (صدهزار نفر)

source: Ibid.

نمودار ۶. سهم هریک از بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط براساس اندازه بنگاه

source: Ibid.

با توجه به معیار تعریف بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط براساس میزان سرمایه‌گذاری، توزیع این بنگاه‌ها با توجه به اندازه آنها در نمودار ۷ نشان می‌دهد که نزدیک به ۹۵ درصد از این بنگاه‌ها را بنگاه‌های خرد تشکیل می‌دهند.

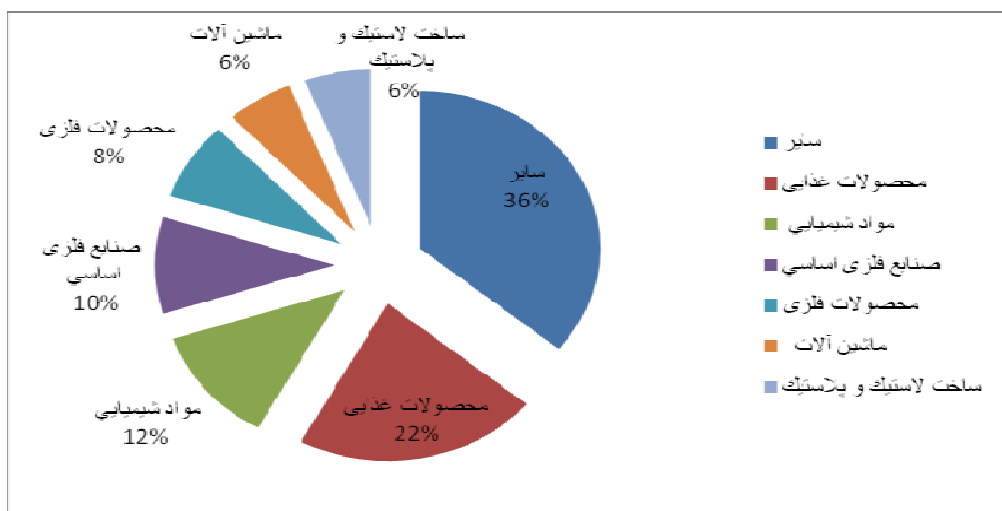
جدول ۷. ساختار حقوقی و سازمانی بنگاه‌های کوچک و متوسط در هند

ساختار سازمانی	درصد
مالکیت فردی	۹۰/۰۸
شراکتی	۴/۰۱
شرکت خصوصی	۲/۷۸
شرکت‌های عمومی با مسئولیت محدود	۰/۵۴
تعاونی	۰۰/۳
سایر	۲/۳۰

source: Ibid.

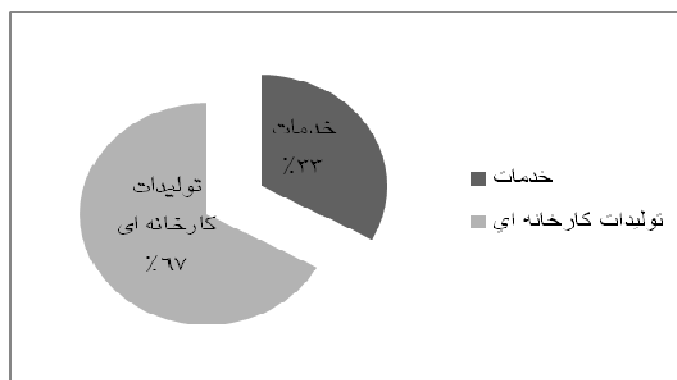
در بین اشکال حقوقی بنگاه‌ها، بیش از ۹۰ درصد بنگاه‌های کوچک و متوسط در ساختار مالیک فردی فعالیت می‌کنند. کمترین سهم را نیز ساختار تعاونی دارد.

نمودار ۷. توزیع تولیدات بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط در هریک از زیربخش‌های اقتصاد هند

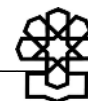

Source: Ibid.

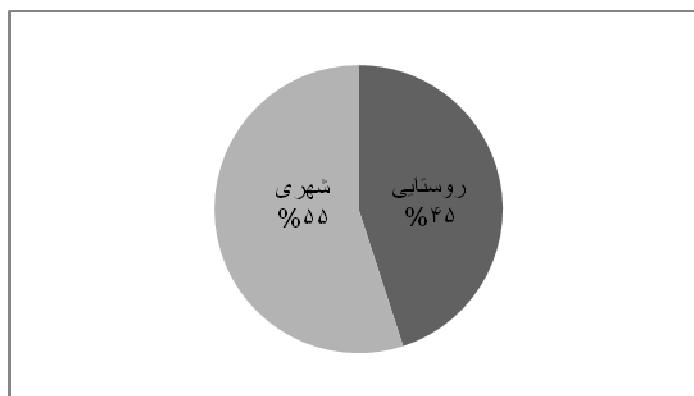
نمودار ۸. توزیع بخشی بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط در هند

Source: Ibid.

نمودار ۹. توزیع منطقه‌ای بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط در هند

Source: Ibid.

برنامه‌ها و استراتژی‌های توسعه بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط در هند

همزمان با اصلاحات اقتصادی از طریق آزادسازی صنعتی و تجاری در ۱۹۹۱-۱۹۹۲، صنعت هند وارد یک حوزه سیاستی جدیدی شد. این اصلاحات در حوزه‌هایی همچون: مقررات زدایی صنعتی، حذف محدودیت‌های مطلق بر دارایی‌های شرکت‌های بزرگ و کاهش تعرفه‌های واردات و غیره صورت گرفت. این سیاست‌ها موجب شد تا ورود به بازار تسهیل شود و بنگاه‌ها از آزادی عمل بیشتری برخوردار شوند و کالاهای نهاده‌ای و سرمایه‌ای وارداتی با شرایط مناسبی در دسترس قرار بگیرند. به موجب این آزادسازی در اقتصاد هند، سناریوی سازمان توسعه صنایع کوچک^۱ نیز رویکرد خود را از حمایتی به ایجاد محیط رقابتی تغییر داد.^۲

کشور هند به منظور توسعه بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط در سال‌های اخیر شبکه‌ای از نهادها و سازمان‌های مرتبط با حوزه فعالیت این بنگاه‌ها را تأسیس کرده است. این شبکه شامل نهادها و سازمان‌های ملی و منطقه‌ای می‌شود. این نهادها عبارتند از: سازمان توسعه صنایع کوچک، نهادهای خدمات صنایع کوچک،^۳ شرکت ملی صنایع کوچک،^۴ سازمان ملی توسعه آموزش بنگاه‌های کوچک،^۵ شرکت‌های مالی دولتی و مراکز صنایع منطقه‌ای.^۶ این نهادها در حوزه‌های مختلفی چون بازاریابی، صادرات - واردات، فناوری مورد نیاز و مانند اینها به ارائه خدمات به بنگاه‌های کوچک می‌پردازند.^۷

1. Small Industries Development Organization
2. Singh et al. 2008a.
3. Small Industries Service Institutes (SISIs)
4. National Small Industries Corporation
5. National Institute of Small Industries Extension Training
6. District Industries Centers
7. Singh and Garg, 2010.

ارزیابی چارچوب سیاستی و برنامه‌های حمایتی دولت از بنگاه‌های کوچک و متوسط در هند می‌تواند در سه دوره زمانی می‌تواند بیان شود:

۱۹۴۸-۱۹۹۱: در طول این دوره، سیاست‌های ناظر بر کسب‌وکارهای کوچک، عمدتاً بر توسعه فرصت‌های شغلی، کمک به توزیع برابر درآمد ملی و بسیج منابع سرمایه‌ای و مهارتی بخش خصوصی تمرکز داشتند. سازمان توسعه بنگاه‌های کوچک در سال ۱۹۵۴ به‌عنوان سازمان متولی رشد پایدار بنگاه‌های کوچک و متوسط تأسیس شد. این سازمان و مراکز مرتبط با آن نظیر کمیسیون صنایع روستایی اقداماتی را در حوزه‌های توسعه تولیدات، دسترسی به اعتبارات بانکی از طریق برنامه وام‌دهی بانک‌های تجاری، معافیت‌های مالیاتی، تضمین خرید دولتی، توسعه زیرساختی و تأسیس نهادهای کارآفرینی و مهارتی انجام داده‌اند.

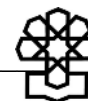
۱۹۱۰-۱۹۹۹: سیاست جدید توسعه کسب‌وکارهای کوچک و متوسط و بنگاه‌های روستایی در آگوست ۱۹۹۱ در چارچوب حمایت‌های دولتی و با پارادایم آزادسازی اقتصادی، به جای توجه صرف به پشتیبانی دولتی، محیط را برای ایجاد فضای رقابتی جهت رشد بنگاه‌های کوچک و متوسط و فراهم نمودن شرایط رقابت با بازارهای جهانی آماده ساخت. از این‌رو توسعه زیرساخت‌ها، فناوری و کیفیت به‌عنوان اهداف سیاستی مورد توجه قرار گرفت. در این دوره، بانک توسعه صنایع کوچک هند^۱ و یک صندوق توسعه فناوری و مکانیزاسیون به منظور تسریع تأمین مالی و خدمات فناوری این بخش تأسیس شد. همچنین اقدامات دیگری نیز در راستای کمک به صاحبان مشاغل کوچکی که توانایی بازپرداخت وام‌های خود را نداشتند، صورت گرفت.

۱۹۹۹ به بعد: وزارت بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط تشکیل شد که در گذشته با عنوان سازمان صنایع کوچک و صنایع کشاورزی و روستایی^۲ فعالیت می‌کرد. هدف این سازمان تمرکز ویژه بر توسعه و توانمندسازی بنگاه‌های کوچک و متوسط بوده است. بسته سیاستی جدید در آگوست ۲۰۰۰ با هدف قرار دادن ارتقای کارآیی و رفع موانع اعتباری، زیرساختی، فناوری و جنبه‌های بازار ارائه شد. اتخاذ برنامه اعطای اعتبار موجب شد تا بخش کسب‌وکارهای کوچک، ابعاد فناوری خود را ارتقا دهند و طرح تضمین اعتبار نیز به موازات این برنامه برای تأمین وام‌های بدون وثیقه برای بنگاه‌های خرد و کوچک و به‌ویژه برای کارآفرینان جدید شروع به کار کرد.

به‌منظور حمایت بیشتر از بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط، طرح حمایتی توسعه بازار صنایع کوچک معرفی شد. در سال ۲۰۰۶، پس از انتظار طولانی درخصوص تصویب برنامه مستقل برای این بنگاه‌ها، برنامه کسب‌وکارهای خرد، کوچک و متوسط به تصویب رسید. در مارس ۲۰۰۷ نیز،

1. The Small Industries Development Bank of India (SIDBI)

2. SSI & ARI

بسته سوم توسعه این کسب و کارها که به تجمیع و یکپارچه‌سازی برنامه‌ها و طرح‌ها منجر می‌شود، ارائه شد که این بسته عمدتاً بر تغییر محیط کسب و کار و اقتصاد به‌عنوان کلید موفقیت تکیه داشت.

برنامه توسعه کسب و کارهای خرد، کوچک و متوسط،^۱ ۲۰۰۶

مأموریت اساسی برنامه توسعه بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط مصوب ۲۰۰۶، تسهیل در روند توسعه این بنگاه‌ها به همراه ارتقای رقابت‌پذیری این بنگاه‌هاست. این برنامه به‌عنوان بالاترین سند رسمی در این حوزه، به تعریف «بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط» می‌پردازد که شامل کسب و کارهای تولیدی و خدماتی می‌شود. تأسیس صندوق‌های ویژه برای توسعه و ارتقای رقابت‌پذیری بنگاه‌ها، جهت‌دهی برنامه‌ها به این هدف، سیاست‌های جدید اعطای اعتبارات مالی، الویت‌بندی خدمات و پشتیبانی‌های دولتی برای این بنگاه‌ها و تخفیف جریمه‌های دیرکرد مربوط به وام‌های بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط بخشی از سیاست‌های این برنامه است.

سایر برنامه‌ها و سیاست‌های حمایت از بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط

۱. اعتبارات و تأمین مالی

یکی از مشکلات ساختاری بنگاه‌های کوچک و متوسط، دسترسی به سرمایه است. اعتبار مالی یکی از نیازهای اساسی توسعه و ارتقای بنگاه‌های خرد و کوچک است. مضافاً اینکه بنگاه‌های کوچک و متوسط برای تأمین مالی نیازهای سرمایه در گردش با مشکلات عدیده‌ای مواجه هستند. این واقعیت که فقط ۵ درصد از بنگاه‌ها به اعتبارات نهادهای مالی دسترسی دارند و صرفاً ۳/۵ درصد از اعتبارات بانکی به بنگاه‌های کوچک اختصاص داده می‌شود، در کنار حجم زیاد این بنگاه‌ها (۹۸ درصد) یک نگرانی قابل ملاحظه‌ای است.^۲

وجوه خطرپذیر به‌عنوان سیاستی مناسب برای تأمین سرمایه جهت رشد کسب و کارهایی با نوآوری و فناوری بالا محسوب می‌شود. انتظار می‌رود کسب و کارهای پیشرو در نوآوری، نقش محوری را در محیط اقتصادی پس از آزادسازی در هند ایفا نمایند. در سال‌های اخیر برنامه‌هایی جهت توسعه تأمین مالی خطرپذیر برای واحدهای کوچک و متوسط توسط بانک توسعه صنعتی هند به اجرا درآمده است، یکی از این برنامه‌های تأمین سرمایه خطرپذیر، طرح وجوه سرمایه

1. Micro, Small and Medium Enterprises Development Act, 2006.

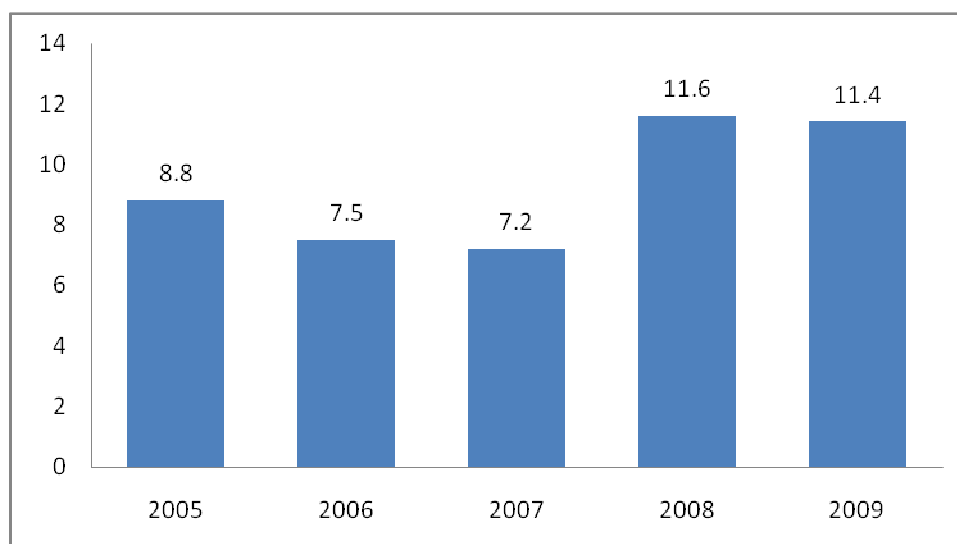
2. National Employment Policy, 2008, p. 15.

بنگاه‌های کوچک و متوسط^۱ به ارزش ۵ میلیارد روپیه است که به بخش کسب‌وکارهای کوچک و متوسط اختصاص داده شده است. برخی از سیاست‌های اعتباری برای بنگاه‌های خرد و کوچک هند به شرح زیر است:^۲

۲. اعطای وام به بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط به عنوان بخش الویت‌دار

۴۰ درصد از اعتبارات خالص بانک‌های خصوصی و دولتی باید به بخش‌های دارای الویت اختصاص داده شود. در خصوص بانک‌های خارجی، این سهم ۳۲ درصد است. از این میزان ۱۰ درصد متعلق به بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط است. البته سهم بنگاه‌های کوچک و متوسط، نسبت به دهه ۱۹۹۰ کاهش ۶ درصدی داشته است.

نمودار ۱۰. سهم بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط از اعتبارات بانکی (درصد)

Source: Ibid.

روند سهم بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط از اعتبارات بانکی در نمودار ۱۰ نشان داده شده است.

همان‌طور که ذکر شد در سال‌های اخیر سهم بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط نسبت به دهه ۱۹۹۰ میلادی از اعتبارات بانکی کاهش یافته است. دلایل بی‌میلی بانک‌ها در خصوص اختصاص اعتبارات بیشتر به بنگاه‌های کوچک و متوسط عبارتند از:^۳

1. SME GROWTH FUND
 2. Indian Ministry of MSMEs, Annual Report, 2010, p10.
 3. Ghatak, 2007.

- هزینه‌های اجرایی بالا در پروسه اعطای وام به بنگاه‌های کوچک،

- مشکل اطلاعات نامتقارن،^۱

- ریسک بالا در عدم بازپرداخت،

- نبود وثیقه مالی مناسب.

همراه با تحولات جهانی در حوزه افزایش رقابت‌مندی در مقیاس جهانی، بنگاه‌های کوچک و متوسط علاوه بر نیاز دستیابی به اعتبار بانکی، به خدمات مالی تخصصی نیز نیاز دارند. در سال‌های اخیر، کشور هند با حوزه‌های جدیدی چون افزایش جریان سرمایه از طریق بازار سرمایه اولیه و ثانویه، سرمایه‌گذاری‌های خطرپذیر و اوراق خصوصی، استقراض‌های تجاری، خدمات عاملیت و غیره روبرو شده است. بنگاه‌های کوچک و متوسط پیشرفته، گرایش قابل توجهی به خدمات جدید به‌عنوان منابع جایگزین تأمین مالی داشته‌اند.

۳. طرح تضمین اعتبار

بانک مرکزی هند به‌منظور حمایت‌های اعتباری از بنگاه‌های کوچک و متوسط، سیاست‌هایی را برای بانک‌های دولتی جهت تضمین تخصیص ۲۰ درصد اعتبارات به بنگاه‌های کوچک و متوسط را ابلاغ کرده است. به‌منظور اطمینان از تسهیل جریان اعتبارات میان بنگاه‌های خرد و کوچک، دولت در سال ۲۰۰۰ با استفاده از کاهش ریسک بانک‌ها و نهادهای مالی، طرح صندوق تضمین اعتبار را برای بنگاه‌های خرد و کوچک به راه انداخت. این طرح با پوشش تسهیلات بی‌نیاز از وثیقه، تا سقف ۲۵۰ هزار دلار به بنگاه‌های کوچک جدید و موجود تسهیلات پرداخت می‌کند. در سال ۲۰۰۵ نیز طرح رتبه‌بندی اعتبار و عملکرد^۲ برای بنگاه‌های خرد و کوچک تولیدی با هدف کمک به این بنگاه‌ها برای دستیابی به ارتقای عملکرد و اعتبارات بهتر در صورت بالا بودن رتبه صورت گرفت.

۴. فناوری بنگاه‌های کوچک و متوسط

بر اساس سیاست‌های جدید تجارت جهانی، مسئله فناوری نسبت به گذشته، بسیار حائز اهمیت شده است. در این راستا، با هدف رشد با شتاب بخش بنگاه‌های کوچک و متوسط، دولت هند اقدام به راه‌اندازی مراکز دولتی متعددی با عنوان اتاق‌های ابزار^۳ و مراکز آموزشی کرده است. این اتاق‌های ابزار با تأمین نیازها و در اختیار گذاشتن متخصصین توانمند در حوزه‌های مختلف به ارائه خدمات

1. Asymmetric information
2. Performance & Credit Rating Scheme
3. Tool Rooms

رایگان به صنایع کوچک هند می‌پردازند. برنامه‌های این اتاق‌ها و مراکز آموزشی و توانمندسازی، براساس نیازها و ساختارهای مختلف صنعتی و تولیدی و سطح تخصص نیروی انسانی، اجرا می‌شود. در کنار برنامه‌ها و طرح‌های این مراکز، برنامه‌های تخصصی و ویژه برای همگام‌سازی بنگاه‌های تولیدی با سطوح فناوری بین‌المللی نیز مورد توجه قرار می‌گیرد.

مطالعات نشان می‌دهند ابزارهایی مثل مراکز رشد کسب‌وکار^۱ که به توسعه فناوری و دانش فنی بنگاه‌ها کمک می‌کنند، نه تنها موجب رشد اقتصادی بر پایه فناوری می‌شود، بلکه موجب افزایش قابل توجه نرخ ماندگاری بنگاه‌ها (از ۳۰ درصد تا بیش از ۷۰ درصد) می‌شود. مراکز رشد فناوری همچنین باعث تسریع تجاری‌سازی نتایج پژوهشی می‌شود. طرح مراکز رشد کسب‌وکار در سال ۲۰۰۰ توسط وزارت علوم و فناوری هند پیشنهاد شد.

۵. کمک به بازاریابی و فروش

بازاریابی یکی از نیازهای راهبردی توسعه کسب‌وکارهای کوچک و متوسط است. برخلاف بنگاه‌های بزرگ که منابع کافی را برای تأمین بازار و فروش محصولاتشان دارند، بنگاه‌های کوچک در این زمینه نیاز اساسی به حمایت‌های نهادی جهت فروش محصولات خود دارند. وزارت بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط^۲ از طریق شرکت صنایع کوچک ملی،^۳ اقدام به حمایت‌های بازاریابی از بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط در قالب طرح‌های بازاریابی کرده است. در این زمینه قانون توسعه بنگاه‌های کوچک و متوسط مصوب سال ۲۰۰۶ به سیاست‌های حمایتی در بخش‌های اعتباری، بازاریابی، ارتقای فناوری بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط اشاره کرده است. هر چند این حمایت‌ها شامل بنگاه‌های متوسط نیز می‌شود، ولی عمده تأکیدها معطوف به ارائه خدمات و بازاریابی محصولات بنگاه‌های خرد و کوچک در مناطق روستایی و شهری است.

اهداف این طرح عبارتند از:

- ارتقای ظرفیت‌های بازاریابی و رقابت‌پذیری بنگاه‌های کوچک و متوسط،
- به نمایش گذاشتن صلاحیت‌های بنگاه‌های کوچک و متوسط،
- به‌روزرسانی بنگاه‌های کوچک و متوسط درخصوص نیازهای بازار و ارزیابی آثار آن بر عملکرد این بنگاه‌ها،
- تسهیل مشارکت و همکاری بین بنگاه‌های کوچک و متوسط درخصوص بازاریابی کالاها و خدمات،
- افزایش تعاملات بنگاه‌های کوچک و متوسط با خریداران رسمی بزرگ،

1. Technology Business Incubators (TBIs)
 2. Ministry of Micro, Small & Medium Enterprises,
 3. National Small Industries Corporation (NSIC)

- گسترش برنامه‌های مختلف دولت در این حوزه،
- ارتقای مهارت‌های بازاریابی بنگاه‌های کارآفرین کوچک و متوسط.

۶. حمایت از توسعه کارآفرینی

هندوستان یکی از کشورهایی است که به آموزش کارآفرینی توجه بسیار زیادی کرده است. این آموزش در همه سطوح انجام می‌شود و مناطق مختلف شهری و روستایی را دربرمی‌گیرد. به‌طور کلی در کشورهای درحال توسعه‌ای همچون هند که دیگر کشاورزی نمی‌تواند اشتغال را برای جمعیت زیادی فراهم سازد و ازسوی دیگر، امکان اشتغال هم فقط برای عده معدودی امکانپذیر است، به‌نظر می‌رسد آموزش کارآفرینی راه‌حل ایدئالی برای مشکلات اشتغال و بهره‌وری در جامعه باشد.

آموزش کارآفرینی در هند توسط نهادهایی انجام می‌شود که برای انجام این کار خاص شکل گرفته‌اند و گاه تحت نظارت دولت نیز هستند. مؤسساتی در سطح ایالتی و سطح ملی و همچنین دانشکده‌های بازرگانی و اقتصاد با ارائه درس و یا دوره‌های خاص کارآفرینی و برنامه‌های مدیریتی گوناگون در این زمینه تلاش می‌کنند.

۷. رقابت جهانی و توسعه صادرات بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط

طرح‌ها و سیاست‌های لازم جهت ارتقای توان رقابتی و توسعه صادرات تولیدات صنایع خرد، کوچک و متوسط در هند عبارتند از:

- بانک توسعه صنایع خرد، کوچک و متوسط هند موظف است تا طرح‌های مربوط به توسعه فناوری و نوین‌سازی صنایع کوچک را به اجرا درآورد.

- اعطای گواهی‌های ISO-9000،

- تأسیس اتاق‌های ابزار به‌منظور تأمین تجهیزات واحدهای کوچک و ارائه الگوهای تولیدی در

کمترین هزینه ممکن با هدف افزایش کیفی کالاها و منطبق با نیازهای بازار.

- دولت با استفاده از سازماندهی قراردادهای بین‌المللی، مذاکره برای همکاری‌های بین‌کشوری

جهت اخذ نمایندگی‌های تولید و فروش در بخش‌های مختلف تولید و تأمین اطلاعات مورد نیاز

درخصوص فرصت‌های فروش و سرمایه‌گذاری در عرصه بین‌المللی به فرآیندهای بازاریابی و

صادرات واحدهای کوچک اقدام می‌نماید.

- طرح جدید ارتقای فناوری خوشه‌ها و واحدهای صنعتی که مورد توجه قرار گرفته است،

شامل مطالعات دقیق درخصوص خوشه‌ها، شناخت نیازهای فناوری، انواع اقدامات مرتبط با

فناوری و انتشار اطلاعات فنی در بین خوشه‌ها می‌شود. یکی از اقدامات اخیر دولت هند نیز افزایش ۱۵ درصدی اعطای یارانه سرمایه‌ای جهت ارتقای فناوری واحدهای کوچک می‌باشد.

۸. برنامه توسعه خوشه‌ای بنگاه‌های خرد، کوچک^۱

سازمان توسعه صنایع کوچک هند (که به وزارت بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط تغییر نام یافته است) در سال ۱۹۹۸ با هدف ارتقای فناوری و برنامه‌های مدیریتی، طرح خوشه‌های صنعتی را به‌منظور دسترسی عمومی بنگاه‌ها به روش‌های تولید کارآ، کنترل کیفیت، بهینه‌سازی مصرف سوخت و کنترل آلودگی به اجرا درآورد. این برنامه عمدتاً بر توسعه فناوری خوشه‌ها تمرکز دارد. به‌منظور پرداختن به سایر جنبه‌های توسعه‌ای خوشه‌های صنعتی کوچک از قبیل بازاریابی، صادرات، ارتقای مهارتی و... طرح توسعه خوشه‌های صنعتی به «برنامه توسعه خوشه‌های صنعتی کوچک»^۲ تغییر نام داد. تا سال ۲۰۱۰ بیش از ۷۸ خوشه صنعتی در وزارت بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط تشکیل شده است. توسعه خوشه‌های بنگاه‌های کوچک و متوسط یکی از برنامه‌های کلان توسعه بنگاه‌های کوچک و متوسط در هند است. در حال حاضر خوشه‌های زیادی در بخش‌های تولیدات کارخانه‌ای و خدمات در این کشور وجود دارد. بر اساس سیاست‌های ملی اشتغال در هند، افزایش هرچه بیشتر خوشه‌ها از طریق فراهم‌سازی زیرساخت‌ها، تسهیلات بانکی، مراکز ارتقای مهارت و مراکز فناوری و نوآوری در کنار برنامه‌های حوزه‌های مسکن، سیستم‌های بهداشتی و فاضلابی و رفاه عمومی دنبال می‌شود.

سازمان‌ها و نهادهای مرتبط با بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط در هند

دولت هند به‌منظور توسعه بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط، شبکه منسجمی از نهادها و سازمان‌های حمایتی و توسعه‌ای را در بخش بنگاه‌های کوچک و متوسط تأسیس نموده و قوانین و برنامه‌های لازم را به تصویب رسانده است.

به‌منظور سازماندهی و اجرای قانون توسعه بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط و اجرای سیاست‌های حمایتی یکپارچه، وزارت توسعه بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط^۳ در این کشور تشکیل شده است. این وزارتخانه، مراکز و سازمان‌های تخصصی را همچون:

- کمیته صنایع روستایی و صنایع نخی،^۴

1. Micro and Small Enterprises Cluster Development Program
2. Small Industry Cluster Development Program (SICDP)
3. Ministry of Micro, Small & Medium Enterprises
4. Khadi and Village Industries Corporation

- کمیته صنایع وابسته به الیاف،^۱

- شرکت ملی صنایع کوچک،^۲

- سازمان ملی کارآفرینی و توسعه کسب‌وکارهای کوچک،^۳

- سازمان ملی توسعه آموزش بنگاه‌های کوچک،^۴

- سازمان کارآفرینی هند.^۵

را با هدف توسعه بنگاه‌های کوچک و متوسط تأسیس کرده است.

در بخش تأمین مالی، بانک توسعه صنایع کوچک هند^۶ به‌عنوان نهاد محوری تأمین مالی بنگاه‌های کوچک و متوسط محسوب می‌شود. صرفنظر از کمک‌های مالی به بنگاه‌های کوچک و متوسط، این بانک وظیفه هماهنگی اقدامات نهادهایی که دارای فعالیت‌های مشابه می‌باشند را دارد. وظایف اصلی این بانک عبارتند از:

۱. تأمین مالی توسعه‌ای،

۲. اعطای وام مستقیم،

۳. خدمات توسعه‌ای و حمایتی.

در سطح ملی نیز، مراکز تأمین مالی دولتی و مراکز ملی توسعه صنعتی به‌عنوان مهمترین منابع تأمین مالی بلندمدت برای بنگاه‌های خرد و کوچک به حساب می‌آیند.

چالش‌ها و ضعف‌های بنگاه‌های خرد کوچک و متوسط در هند

جهانی‌سازی در عین فراهم آوردن فرصت‌های مناسب، چالش‌های زیادی را برای بنگاه‌های کوچک و متوسط هند ایجاد کرده است. بخش زیادی از بنگاه‌های کوچک و متوسط هند مربوط به صنایع روستایی است، این صنایع با چالش‌هایی چون عدم توانایی تأمین تجهیزات مناسب با کارآیی لازم و همچنین ارزش‌افزوده پایین مواجه هستند. چالش دیگری که در این حوزه وجود دارد، آموزش افراد جویای کار در محیط‌های روستایی جهت راه‌اندازی کسب‌وکار شخصی روستایی است.

بخش بنگاه‌های کوچک و متوسط هند توسط خلاقیت‌های فردی اداره می‌شوند. اصلی‌ترین نقطه قوت این بخش در هند، وجود پتانسیل لازم برای نوآوری بالا در رویه‌ها و تولید کالا و خدمات است. یکی دیگر از مزیت‌های این بخش این است که بنگاه‌های کوچک و متوسط در هند می‌توانند با

1. Coir Board

2. National Small Industries Corporation

3. National Institute for Entrepreneurship & Small Business Development

4. National Institute of Small Industries Extension Training

5. Indian Institute of Entrepreneurship

6. Small industries developing bank

کمترین سرمایه‌گذاری و با انعطاف بالا در انتخاب مکان بنگاه، به تولید بپردازند.^۱ بنگاه‌های کوچک و متوسط هند در عین حال با محدودیت‌ها و ضعف‌هایی نیز مواجه هستند. تعداد زیادی از این بنگاه‌ها در بخش‌های غیرمتشکل که عمدتاً در مناطق روستایی هستند، فعالیت دارند. بنگاه‌های کوچک و متوسط در هند از نظر سطح فناوری بنگاهی یکسان نیستند و بخش زیادی از این بنگاه‌ها سطح فناوری پایینی دارند که به بهره‌وری پایین و بی‌کیفیت محصولات تولیدی منجر می‌شود. همچنین واحدهای کوچک نیز دسترسی خیلی کمی به اعتبار و خدمات بازار سرمایه دارند. هرچند کشور هند از نظر منابع انسانی غنی است، اما بخش بنگاه‌های کوچک و متوسط به دلیل نبود ظرفیت‌های مدیریتی کافی و محدودیت در پرداخت‌ها با کمبود نیروی کار ماهر روبرو است. چالش دیگر این بخش مربوط به چالش‌های بازاریابی و ظرفیت‌های محدود در سازماندهی نام‌های تجاری می‌باشد. همچنین ساختار موجود در بخش بنگاه‌های کوچک و متوسط در هند از دسترسی مناسب به خدمات مختص هر رشته فعالیت محروم هستند، که این مسئله نتیجه همکاری ضعیف بین سازمان‌ها و نهادهای ملی و محلی است که در حوزه بنگاه‌های کوچک و متوسط فعالیت دارند.

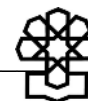
یکی دیگر از کمبودهای بنگاه‌های کوچک و متوسط هند، عدم دسترسی به داده‌های قابل استناد و به‌روز این بخش است که ارزیابی روند توسعه این بنگاه‌ها و نیازهای برنامه‌ای و سیاستگذاری را با مشکل مواجه می‌سازد. هرچند دولت هند گام‌های زیادی را درخصوص افزایش اعتبارات و وام‌ها به این بخش برداشته است، ولی مسئله دسترسی محدود به تأمین مالی هنوز یکی از دغدغه‌های اصلی بنگاه‌های کوچک و متوسط هند است. یکی از نیازهای اساسی بنگاه‌های کوچک و متوسط، سرمایه در گردش است که از شروع بحران مالی سال ۲۰۰۸، نیازهای روزانه سرمایه در گردش این بنگاه‌ها به جهت محدودیت‌های نقدینگی به سختی فراهم می‌شود.

مهمترین محدودیت‌های بنگاه‌های کوچک و متوسط در هند در بعد رقابت‌پذیری عبارتند از:^۲

- کمبود منابع این بنگاه‌ها برای ورود به بازارهای صادراتی،
 - نیاز به صرف زمان و تلاش زیاد جهت یکپارچه‌سازی ارتباطات در محیط کسب‌وکار به‌عنوان مانع جدی در حوزه فناوری اطلاعات (IT)،
 - وجود هزینه‌های مازاد در پروژه‌های توسعه محصولات،
 - شکاف اطلاعاتی بین بازاریابی و تولید،
 - مشکلاتی در عرصه نوآوری و پشتیبانی از حقوق معنوی.
- برخی از موانع تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای نیز هنوز بر روی شرکت‌های کوچک در بخش‌های

1. Micro, Small and Medium Enterprises in India, Government of India, 2010.

2. Singh et al. Strategy Development by Small Scale Industries in India, 2010, p. 1076.

خاص سایه افکنده و همانند بسیاری از کشورهای منطقه آسیای جنوب شرقی، هنوز برای اصلاحات در قوانین تجارت و برخورد مناسب با ورشکستگان به تسهیلات بیشتری نیاز است.^۱

نتیجه‌گیری و ارائه آموزه‌هایی برای سیاستگذاری در ایران

بنگاه‌های کوچک و متوسط در اقتصاد هند با سهم بالای اشتغال، بخش عمده‌ای از تولیدات صنعتی را به خود اختصاص داده‌اند. در مقایسه با سهم بنگاه‌های کوچک و متوسط در سایر کشورها، هند در تلاش است تا سهم این بنگاه‌ها را در اشتغال افزایش دهد. در این میان سهم بنگاه‌های کوچک و متوسط هند از تولید ناخالص داخلی به دلیل کارآیی پایین این بنگاه‌ها پایین است. بنگاه‌های کوچک و متوسط در هند نقش زیادی در کاهش شکاف‌های بین منطقه‌ای، توزیع برابر درآمد و ثروت ملی دارند. در هند، ۹۵ درصد از واحدهای صنعتی، در بخش بنگاه‌های کوچک می‌باشند که ۴۰ درصد از ارزش‌افزوده بخش صنعت و ۶/۲۹ درصد از تولید ناخالص داخلی را تشکیل می‌دهند. در این بنگاه‌ها بیش از ۶۰ میلیون نفر اشتغال دارند که تقریباً ۹ درصد آنها را زن‌ها و بقیه را مردها تشکیل می‌دهند.

در هند بنگاه‌ها به دو دسته تولیدات کارخانه‌ای و بنگاه‌هایی که در بخش خدمات فعالیت می‌کنند تقسیم می‌شوند. در هر دوی این گروه‌ها تقسیم‌بندی خرد، کوچک و متوسط براساس میزان سرمایه‌گذاری در زمین و ماشین‌آلات (در بنگاه‌های تولیدی) و سرمایه‌گذاری در تجهیزات (در بنگاه‌های خدماتی) وجود دارد. کشور هند به منظور توسعه بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط در سال‌های اخیر شبکه‌ای از نهادها و سازمان‌های مرتبط با حوزه فعالیت این بنگاه‌ها را تأسیس کرده است. این شبکه شامل نهادها و سازمان‌های ملی و منطقه‌ای می‌شود. این نهادها عبارتند از: وزارت بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط، بانک توسعه صنایع کوچک، سازمان توسعه صنایع کوچک،^۲ نهادهای خدمات صنایع کوچک،^۳ شرکت ملی صنایع کوچک،^۴ سازمان ملی توسعه آموزش بنگاه‌های کوچک،^۵ شرکت‌های مالی دولتی و مراکز صنایع منطقه‌ای.^۶ این نهادها در حوزه‌های مختلفی چون بازاریابی، صادرات - واردات، فناوری مورد نیاز و مانند اینها به ارائه خدمات به بنگاه‌های کوچک می‌پردازند.

۱. ناظم‌ان و اسلامی‌فر، اقتصاد دانشی هند، ۱۳۸۹، صص ۱۵۹-۱۶۰.

2. Small Industries Development Organization
3. Small Industries Service Institutes (SISIs)
4. National Small Industries Corporation
5. National Institute of Small Industries Extension Training
6. District Industries Centers

براساس تجارب هند در توسعه بنگاه‌های کوچک و متوسط می‌توان پیشنهادهای سیاستی زیر را جهت توسعه بنگاه‌های کوچک و متوسط در ایران ارائه کرد:

۱. بستر قانونی و سازمانی توسعه بنگاه‌های کوچک و متوسط

بنگاه‌های کوچک و متوسط نسبت به بنگاه‌های بزرگ به حمایت بیشتری نیاز دارند. از طرفی حمایت از این بنگاه‌ها نیازمند ترتیبات سازمانی و نهادی مناسب است. از این رو هند برای توسعه بنگاه‌های کوچک و متوسط شبکه منسجمی از نهادها و سازمان‌های حمایتی و توسعه‌ای را در بخش بنگاه‌های کوچک و متوسط تأسیس کرده است و قوانین و برنامه‌های لازم را به تصویب رسانده است. با توجه به این مسئله و ضرورت برنامه‌ریزی منسجم در سازمان‌ها و نهادهای مسئول، بررسی جایگاه نهادها و سازمان‌های مرتبط با بنگاه‌های کوچک و متوسط در ایران و رفع نقایص و خلأهای سازمانی و برنامه‌ای از اهمیت زیادی در توسعه بنگاه‌های کوچک و متوسط در ایران برخوردار است. مسئله دیگر ضعف آمار و اطلاعات مورد نیاز در خصوص تعداد، سهم اشتغال، سهم صادرات و سایر شاخص‌های آماری مرتبط با بنگاه‌های کوچک و متوسط است و همچنین نبود تعریف مشترک و واحد از بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط در ایران است که مطالعه و پژوهش در این زمینه را با مشکلات اساسی روبرو کرده است. از این رو لازم است ترتیبات نهادی و سازمانی لازم جهت رفع این ضعف‌ها صورت پذیرد.

۲. توجه به مزیت‌های ملی و منطقه‌ای در توسعه بنگاه‌های کوچک و متوسط

یکی از ویژگی‌های بنگاه‌های کوچک و متوسط در هند فعالیت این بنگاه‌ها در بخش‌هایی است که با ساختار بومی و شرایط اقتصادی این کشور سازگاری زیادی دارند. این مسئله باعث شده است که مزیت‌های ملی و منطقه‌ای در بخش‌هایی چون صنایع الیاف، تولیدات مختلف روستایی و... برای توسعه این بنگاه‌ها مورد توجه ویژه قرار گیرند. کشور ما نیز در بخش‌های مختلف دارای مزیت‌هایی است که منطبق با ساختار بنگاه‌های کوچک و متوسط است. بر این اساس ضروری است تا این مزیت‌ها که توانایی رشد بالایی در ساختار بنگاه‌های کوچک و متوسط دارند، شناسایی شده و برنامه‌ریزی لازم برای حمایت و گسترش این فعالیت‌ها صورت گیرد. سازماندهی و حمایت از تولیدات بومی که در بسیاری از شهرها و روستاها صورت می‌گیرد، این امکان را فراهم می‌سازد تا با بهره‌گیری از مزیت‌های داخلی و با کمترین هزینه‌ها، بخش زیادی از نیازهای اشتغال کشور را از این طریق برآورده کرد.

۳. بهبود محیط کسب‌وکار بنگاه‌های کوچک و متوسط

تلاش نهادها و سازمان‌های دولتی در کشور در جهت کاهش هزینه‌های مبادله می‌تواند گام مؤثری در تسهیل محیط کسب‌وکار بنگاه‌های کوچک و متوسط باشد. در این میان تلاش نهادهای قانونگذاری می‌تواند در عرصه‌هایی نظیر کاهش هزینه‌های کسب مجوزها و انجام مراحل قانونی، توسعه دولت الکترونیک و کاهش هزینه‌های دسترسی به اطلاعات صورت بگیرد. همچنین تصویب قوانین لازم برای توسعه مراکزی که متولی ارتقای سطح فناوری و استفاده از روش‌های تولید دانش‌بنیان در بنگاه‌های کوچک و متوسط باشند، می‌تواند مسیر توسعه کسب‌وکارهای مولد و نقش‌آفرین را هموار سازد.

یکی دیگر از الزامات توسعه کسب‌وکارهای کوچک، مقررات‌زدایی در حیطه رقابت و ورود به عرصه‌های رقابت جهانی است. این مهم نیازمند بازنگری در قوانین صادرات و سیاست‌های صادراتی در زیربخش‌های مختلف اقتصاد است که شرایط لازم را برای افزایش قدرت رقابتی بنگاه‌های کوچک و متوسط فراهم نمایند.

۴. توجه به سیاست‌های خاص حمایت از بنگاه‌های کوچک و متوسط

همان‌طور که در گزارش اشاره شد، دسترسی بنگاه‌ها به تأمین مالی بانکی در هند نسبت به متوسط منطقه و متوسط جهانی از وضعیت نسبتاً مطلوبی برخوردار بود و این ناشی از توجه ویژه سازمان‌های مربوط بوده است. از آنجایی که نقش نهادهای مالی و سرمایه‌گذاری در کشور ما بسیار ضعیف است، از طرفی توسعه کسب‌وکارهای کوچک و متوسط نیازمند منابع مالی گسترده است، لذا پیشنهادهای زیر برای افزایش منابع تأمین مالی کسب‌وکارهای کوچک ارائه می‌گردد:

توسعه نهادهای مالی با مشارکت بخش خصوصی جهت اعطای وام به بنگاه‌های کوچک و متوسط، ایجاد و گسترش مؤسسات سرمایه‌گذاری خطرپذیر، ایجاد بورس و بازار سرمایه مختص صنایع و کسب‌وکارهای کوچک و متوسط براساس تجارب کشورهای موفق. یکی از حوزه‌های اساسی سیاست‌های حمایتی و توسعه‌ای بنگاه‌های کوچک و متوسط، حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT) است. تسهیل دسترسی این بنگاه‌ها به فناوری‌های مذکور می‌تواند مزیت‌هایی زیادی مانند: فراهم کردن نیازهای مواد اولیه و سرمایه به نحو کارآ، کاهش هزینه‌ها، دسترسی سریع و آسان به اطلاعات و نیازهای اداری، اطلاع‌رسانی درخصوص تولیدات و خدمات در فضای مجازی و ورود به بازارهای جدید را به ارمغان داشته باشد.

توجه به سیاست‌های معطوف به صادرات و افزایش توان رقابتی بنگاه‌های کوچک و متوسط

نیز یکی دیگر از سیاست‌های خاص حمایتی است که باید مورد توجه قرار گیرد. در این میان اتخاذ برنامه‌های حمایتی صادرات محور، ارائه اطلاعات لازم درخصوص فرصت‌های مناسب صادراتی به بنگاه‌های کوچک و متوسط، تسهیل مقررات و رویه‌های اداری صادرات در عین توجه به استانداردهای کیفیت تولیدات می‌تواند از مهمترین سیاست‌های این حوزه باشد.

منابع و مأخذ

۱. نیلی، مسعود. اقتصاد ایران، مجموعه مقالات، مؤسسه عالی پژوهش در برنامه‌ریزی و توسعه، ۱۳۷۶.
۲. دادگر، یدالله. درس‌هایی از اصلاحات اقتصادی در هندوستان و تأثیر آن بر سرمایه‌گذاری بخش خصوصی. نامه مفید، ش ۵۴، تیر ۱۳۸۵.
۳. ناظمان، حمید و علیرضا، اسلامی‌فر. اقتصاد دانشی هند (الگوی برای توسعه پایدار در ایران)، مطالعات شبه‌قاره، سال دوم، ش ۳، ۱۳۸۹.
4. Micro, Small and Medium Enterprises in India, Government of India, 2009.
5. Singh, R.K., Garg, S.K. and Deshmukh, S.G. (2008b), Implementation of Information Technology: Evidences from Indian SMEs, International Journal of Enterprise Network Management, Vol. 2 No. 3.
6. Singh et al, Strategy Development by Small Scale Industries in India, Industrial Management & Data Systems Vol. 110 No. 7, 2010.
7. Hudec, R.E. The New WTO Dispute Settlement Procedure: An Overview of the First Three Years. Minnesota Journal of Global Trade Winter: 1– 53, 1999.
8. Government of India. Economic Survey, Ministry of Finance, Government of India, New Delhi, 2005.
9. World Bank Enterprise Survey, Explore Economies, 2009. Available at: <http://enterprisesurveys.org/Data>
10. Dixit and Pandey, SMEs and Economic Growth in India, Co Integration Analysis. Journal of Financial Economics, Vol. IX, No. 2, 2011.
11. World Bank, Human Development Report, 2010.

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۲۴۱۲

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: نقش بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط در اقتصاد هند و آموزه‌هایی برای سیاستگذاری در ایران

نام دفتر: گروه مطالعات محیط کسب‌وکار

تهیه و تدوین: موسی شهبازی غیائی

مدیر مطالعه: حجت دهقان بنادکوکي

ناظر علمی: سیدامیر سیاح

متقاضی: معاونت پژوهشی

ویراستار تخصصی: حجت دهقان بنادکوکي

واژه‌های کلیدی:

۱. بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط

۲. هند

۳. سیاست‌های حمایتی

۴. محیط کسب‌وکار

تاریخ انتشار: ۱۳۹۱/۳/۲۸